

létszámú munkaközösség, közöttük főleg megyei és vasi születésű munkatársak vettek részt. A kutatásban közreműködtek az Országos Levéltár, a Megyei Levéltár, a Nemzeti Múzeum, a Központi Statisztikai Hivatal, az ELTE Statisztikai Tanszéke, a Berzsenyi Dániel Könyvtár, valamint a KSH Megyei Igazgatósága munkatársai. A községek címszavainak a megírásában pedig a szombathelyi Pedagógiai Főiskola tanárai, gimnáziumi tanárok, muzeológusok, levéltárosok, statisztikusok vettek részt. Valamennyien olyanok, akik a különleges szakismeretet kívánó források értékelésében kellő jártassággal bírnak.

Előre láthatólag mikor jelenik meg a kötet?

Rövidesen átadjuk a kéziratokat a lektoroknak, ezt követően még az idén nyomdába kerül. Remélem, hogy a nyomdai átfutási idő nem lesz túl hosszú. Erről érdemlegesen csak az Akadémiai Kiadó tudna nyilatkozni.

Búcsú Eperjessy Kálmántól

83 esztendőskorában, 1976. november 15-én elvesztettük a történelmi kutatás, a történész-tanár-képzés, a magyar pedagógusnevelés nagy megbecsülésnek és tiszteletnek örvendő, kiváló egyéniségét, dr. Eperjessy Kálmánt. A budapesti búcsúztatás után — végső akarata szerint — az életéhez legjobban kötődő Szegeden, a Dugonics-temetőbe helyezték hamvait.

Erdély szívében, a Nagy-Küküllő partján, a Segesvár melletti Erzsébetvárosban született 1893-ban. (Edesapja igazgatótanítóként működött ott.) Erzsébetvárosban kezdett középiskolai tanulmányai után Székelyudvarhelyen érettségizett. Gyermek- és ifjúkori erdélyi élményei egész életét bearanyozták. 1911-ben beiratkozott a budapesti egyetem bölcsészkarára. Kiemelkedő tehetsége révén a nevezetes Eötvös Kollégium tagja volt. Az első világháború a frontra kényszerítette, így csak 1920-ban szerezhetette meg a történelem-latin szakos tanári oklevelet. 1922-ben doktorált magyar történelemből, Báthori István és a Porta című munkájával.

Tanári és kutatói pályájának első szakasza Makóhoz, az eleven szellemiségű Maros-parti mezővárosához fűződik. 1919 januárjában került a makói gimnázium jeles tanári karába, és közel tíz esztendeig ott tanított. Kedves tanára, támogatója volt az iskola minden diákjának, köztük József Attilának is. Nagy humánummal, ritka pedagógiai hozzáértéssel karolta föl a tehetségeket, s indította el őket a tudományok, a művészetek felé, az alkotó élet derűjének értékét ismertetve meg velük. Ez az áldozatos segítőkészség, ez a nagyszerű emberség élete végéig a legfőbb meghatározója volt mindenkihez közvetlen, meleg szívű személyiségének.

Eperjessy Kálmán, mint kutató történész is Makóról vívta ki a helyét a tudományban. A Horthy-korszak hivatalos történetírásának üresjáratát észrevéve, az akkorig éppen csak az indulásnál tartó településtörténelmi szemléletet tette magáévá. A településtörténet fejlődésében, teljes elfogadtatásában hamarosan országosan fontos szerepet játszott, s a maga kutatási területén igen jelentős eredményeket publikált. 1925-ben megindította Makón a Csanádvármegyei Könyvtár című, 1947-ig 43 számot megért kiadványsorozatot, amely a korszerű település- és társadalomtörténet igen értékes alkotásait foglalja magában. A magas színvonalú helytörténetírásban is több példát mutatott fel: a sorozatban kiadta Szirbik Miklós nagy forrásértékű, reformkori városismertetőjét, megírta az 1754. évi Maros-szabályozás történetét. 1929-ben kötetbe gyűjtötte különböző tárgyú makói történelmi dolgozatait, Írások a régi Makóról címmel.

Tudományos és tanári munkásságában 1927—1928. hozott új fordulatot. Résztint az, hogy állami ösztöndíjjal több mint egy esztendőt Bécsben tölthetett levéltári kutatások céljából, s kapcsolatot teremthetett a történetírás nemzetközi fórumaival. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy 1928 őszétől a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola történelem tanszékének vezetője lett, és három évtizeden át az is maradt. Eperjessy Kálmán a főiskolán teljesítette ki életművét. A tanárnemzedékek kiváló felkészítését a kutatóvá neveléssel kaposolta össze. Tanítványainak olyan szemléletet és tárgyi tudást adott, amely ma különösen példa lehet. A főiskola történelmi tanszékén vállalta Eperjessy Kálmán a településtörténet továbbfejlesztését és az Alföldre vonatkozó történelmi kutatások újraindítását. Ez utóbbit a tudományok számos ágában (mint pl. a régészet, a néprajz, a néprajz területén) marandó eredményeket felmutató szegedi egyetem helyett is Eperjessy végezte el. Az egyetem törté-

nész professzorait saját városuk, az Alföld múltja nem foglalkoztatta. Így az egyetem is Eperjessy energiájára hagyatkozott. 1938-tól az egyetemen is előadásokat tartott. 1945-ben ő lett a főiskola igazgatója, s ezt a funkciót a nem könnyű időkben is példás emberséggel töltötte be.

Szerteágazó tudományos munkásságának számbavétele, értékelése sürgős feladat. Könyveit, tanulmányait nagy műgonddal, ritka szakmai igényességgel és invencióval írta. Megvolt benne az eredeti források iránti tisztelet, a hiteles bizonyítás iránti következetesség. Értékelni tudta a feltáró aprómunka fontosságát, a biztos forráselemzést, s üldözte az odavetett közhelyeket.

Megjelent munkáit több csoportba sorolhatjuk. A komplex településtörténet „műfajában” a negyvenes évek kitűnő munkái (A magyar falu településtörténete, 1940; A települési rend bomlása, Az alföldi város, 1946; Az alföldi városkép, 1947) után idősebb éveiben jelentek meg kézikönyvül szolgáló szintézisei: A magyar falu története (1966), Városaink múltja és jelene (1971). Egész életét végigkísérte a kéziratok térképek forrásértékének elemzése, a térképek feldolgozása. Tanulmányt írt a bécsi hadilevéltár hazánkat ábrázoló kéziratok térképeiről (1928), majd jegyzéküket is kiadta (1929). A nyugdíjazása utáni időt régen dédelgetett terve megvalósítására szánta: publikálni kívánta a II. József idejében készült katonai térképekkel együtt született, alapvető forrásértékű országleírását. A munka lényegét az Agrártörténeti Szemle-ben (1961) ismertette, a leírás egyes részleteit (Békés megye, Csanád megye) közzé is tette. Utolsó nagyobb kézírata, amely megjelenés alatt áll, Baranya megye anyagának kiadása az ún. Landesbeschreibungból, a Baranya megyei Levéltár évkönyvében.

A településtörténet kutatási szempontjait Eperjessy Kálmán bővítette ki az utca- és térnevek, általában a várostörténetben sokoldalúan hasznosítható helynevek felhasználási módszereinek kidolgozásával. 1937-ben jelent meg a Domanovszky-emlékkönyvben Várostörténet az utcanevekben című, ma is gyakran idézett értekezése. Ennek tematikáját fejlesztette tovább A helynév a várostörténetben című tanulmánya (1956).

Eperjessy Kálmánnak széles körben tartott szerep jutott a helytörténet-kutatás, a honismereti mozgalom mai kiteljesedésében. Csongrád megye helytörténeti kutatásának feladatai című magvas módszertani útmutatója (1955) országsszerte ismert és használt kézikönyv, amely a cél és az eszközök világos meghatározásával, a forrásokra épített munkához adott tanácsokkal, a helytörténeti és az országos kutatások egymásra utaltságának bizonyításával kiállta a gyakorlat próbáját.

Nem lenne teljes a munkásságában megállapítható fő irányok számbavétele, ha nem szólnánk a hazai történelem latin nyelvű kútfőinek kiadása körül végzett tevékenységéről. 1935-ben megjelent szemelvénygyűjteménye, *Oláh Miklós és Verancsics publikációja* maradandó szakmai teljesítmény.

Eperjessy Kálmán életművét a történeti kutatás és a honismereti munka őrizi és kamatoztatja tovább.

Szabó Ferenc

Feketekörös völgyi fejfák